

ΤΗΣ **ΛΑΜΠΡΙΝΗΣ ΚΟΥΖΕΛΗ**
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Δ. ΡΟΪΔΗΣ
Οι ετήσιες επιθεωρήσεις
στην «Ωρα» (1878-1889)

 Επιμέλεια Λάμπρος Βαρελάς,
 Σωτήρης Τσέλικας.
 Πρόλογος Σταύρος Ζουμπουλάκης.
 Εκδόσεις Εθνικής Βιβλιοθήκης της
 Ελλάδος, 2021, σελ. 384, τιμή 16 ευρώ

Ο δημοσιογραφικός λόγος του Εμμανουήλ Ροΐδη είναι πληροφοριακός, αλλά ταυτόχρονα τερπνός, καλλιεπής, κεντημένος με παραθέματα από τη λογοτεχνία, τη φιλοσοφία, την ιστορία

Τον Οκτώβριο του 1880 από το τυπογραφείο του *Ανδρέα Κορομηλά* θα κυκλοφορήσει το εβδομηντασέλιδο βιβλιαράκι με τον τίτλο «Η Εθνική Βιβλιοθήκη εν έτει 1880». Συγγραφέας ο «έφορος αυτής» *Εμμανουήλ Δ. Ροΐδης*. Ο αναγνώστης που θα ξεφυλλίσει την (ψηφιοποιημένη) έκδοση στον ιστότοπο «Ανέμη» του Πανεπιστημίου Κρήτης θα συναντήσει στις πρώτες σελίδες την ιδιόχειρη αφιέρωση «Τη κυρία Σοφία Τρικούπη, ο γράψας». Η αφιέρωση του Ροΐδη προς την αδελφή του *Χαρίλαου Τρικούπη* δεν προκαλεί έκπληξη. Οι σχέσεις του συγγραφέα της «Πάπισσας Ιωάννας» με τον εκσυγχρονιστή πολιτικό είναι γνωστές και τεκμηριωμένες. Αλλωστε, με απόφαση του Τρικούπη πρωτοδιορίζεται ο Ροΐδης έφορος στην Εθνική Βιβλιοθήκη τον Ιούνιο του 1880 – διετέλεσε πέντε φορές έφορος, από το 1880 ως τις αρχές του 1903 –, παύεται όταν έρχεται στην εξουσία ο *Δηλιγιάννης* και ξαναδιορίζεται από τον Τρικούπη ακολουθώντας επί σειρά ετών τις πολιτικές μεταβολές. Αυτή τη σχέση λογιосύνης και πολιτικής σκιαγραφούν γλαφυρά οι ετήσιες επιθεωρήσεις των ετών 1878 ως 1889, τη σύνταξη των οποίων αναθέτει στον Ροΐδη το κομματικό δημοσιογραφικό όργανο του Τρικούπη, η εφημερίδα «Ωρα». Το πλήρες σώμα των συνολικά δώδεκα επιθεωρήσεων (η εφημερίδα θα διακόψει τη λειτουργία της τον Ιανουάριο του 1890) κυκλοφορεί τώρα στον τόμο *Οι ετήσιες επιθεωρήσεις στην «Ωρα» (1878-1889)* (εκδ. Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος), με την επιμέλεια του *Λάμπρου Βαρελά*, αναπληρωτή καθηγητή Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, και του ερευνητή *Σωτήρη Τσέλικα*, που μελετά τη σχέση του Ροΐδη με τον Τύπο της εποχής του.

Το Ανατολικό Ζήτημα

Κεντρικό ζήτημα των επιθεωρήσεων είναι το Ανατολικό και η θέση της Ελλάδας μέσα σε αυτό. Λαμβάνοντας ως δεδομένο στις διεθνείς σχέσεις τον ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών, ο Ροΐδης δίνει μια εποπτική παρουσίαση της ευρωπαϊκής διπλωματίας κάθε έτους παρουσιάζοντας τη δράση των ευρωπαϊκών κρατών και των ηγετών τους που πρωταγωνιστούν στα γεγονότα. Γράφει για την ιμπεριαλιστική πολιτική του *Νιζαρλέ*, την εσωτερική πολιτική της Γαλλίας από το 1870 μέχρι το 1884, τους λόγους σύναψης της Τριπλής Συμμαχίας, την εθνολογική σύνθεση της Αυστριακής Αυτοκρατορίας και της επίδρασης που αυτή είχε στη βραδυπορία της επίλυσης του Ανατολικού Ζητήματος, για το αποικιακό πρόβλημα στην Ευρώπη και την εμφάνισή του στη Γερμανία. Τις ετήσιες επιθεωρήσεις του κλείνει με συνοπτική επισκόπηση της εσωτερικής πολιτικής σκηνής – συντομότερη όταν τη διακυβέρνηση έχουν ο *Κουμουνδούρος* ή ο *Δηλιγιάννης*, αναλυτικότερη, και θετικότερη, όταν στην εξουσία βρίσκεται ο Τρικούπης. Ακολουθώντας την πολιτική Τρικούπη – αναθέτει άραγε ο Τρικούπης απευθείας στον Ροΐδη τη σύνταξη των κειμένων αυτών προκειμένου να μεταδώσει ευχερέστερα στο κοινό τις πολιτικές θέσεις του; –, ο Ροΐδης φαίνεται πεπεισμένος ότι η εμπόλεμη ρήξη στα Βαλκάνια είναι ζήτημα χρόνου και ότι, μετά τη ρύθμιση των συνοριακών διαφορών το 1882, η διατήρηση ειρηνικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας θα δώσει στη χώρα το περιθώριο να προετοιμαστεί: οι εθνικές διεκδικήσεις απαιτούν οικονομική ανάπτυξη και κοινωνικό εκσυγχρονισμό.

Δημοφιλές είδος

Οι επιθεωρήσεις αυτές ήταν είδος δημοφιλές όχι μόνο στον ελληνικό και ευρωπαϊκό Τύπο της εποχής αλλά και σήμερα – ο αναγνώστης του «Βήματος», λόγου χάριν, είναι εξοικειωμένος με τα αφιερώματα σε πρόσωπα και γεγονότα που σφράγισαν τη χρονιά που πέρασε στα τελευταία φύλλα του κάθε έτους. Ο Ροΐδης, δημοσιογραφική πένα της εποχής γνωστή ήδη από τα χρόνια (1875-1876) του σατιρικού «Ασμοδαίου» του *Θέμου Αννινου*, ήταν τακτικός συνεργάτης

της «Ωρας» και κατά διαστήματα ανταποκριτής από την Αθήνα ελληνόφωνων εφημερίδων του εξωτερικού και οι ετήσιες επιθεωρήσεις του στην «Ωρα» αποτελούν χαρακτηριστικό δείγμα του δημοσιογραφικού λόγου των ελληνικών εφημερίδων του 19ου αιώνα. Πρόκειται για έναν πληροφοριακό και ταυτόχρονα τερπνό, καλλιεπή, καθαρευουσιάνικο λόγο, με πολλά μεταφράσματα από τον διεθνή Τύπο και κεντημένο με παραθέματα από τη λογοτεχνία, τη Φιλοσοφία, την Ιστορία με απήχηση στο μορφωμένο ελληνικό κοινό (που μπορούσε να διαβάσει εφημερίδα) αλλά και στους ομογενείς του εξωτερικού και πιθανότατα στους κόλπους των διπλωμάτων των Μεγάλων Δυνάμεων στην Αθήνα. Η λογιосύνη, η ευρυμάθεια και η γνώση ξένων γλωσσών είναι εδώ προαπαιτούμενα που ερμηνεύουν και τη στενή σχέση λογοτεχνίας και δημοσιογραφίας στον 19ο αιώνα. Ο πολύγλωσσος κοσμοπολίτης Ροΐδης παρακολουθεί, όπως διαβάζουμε στην επιθεώρηση του έτους 1880, τόσο τις γαλλικές εφημερίδες «République française» και «Journal des débats politiques et littéraires» όσο και τη βρετανική «The Daily News».

Κομψή δημοσιογραφία

Αυτό το ευφύες, ευκίνητο, πνευματώδες και καλλιεργημένο δημοσιογραφικό ύφος, με τις ζωντανές παρομοιώσεις και μεταφορές και την οξεία ειρωνεία, προσφέρεται ως απολαυστικό ανάγνωσμα και στον σημερινό αναγνώστη. Ενδεικτική είναι η εναρκτήρια παράγραφος της επιθεώρησης του έτους 1880, στην οποία ο Ροΐδης σχολιάζει την άγνη διπλωματική κινητικότητα ως εξής: «*Φιλόσοφος τις του τελευταίου αιώνα, ο Διδερότος, αν δεν απατώμεθα, ωνόμαζε την διπλωματίαν "κλίβανον αείποτε θερμαινόμενον και ουδέν σχεδόν κατορθούνα να ειρήση". Τον ορισμόν τούτον φαίνεται πληρέστερα δικαιολογούσα η επισκόπησις του λήξαντος έτους, καθ' όλην την διάρκεια του οποίου ειργάσθησαν μετά μοναδικής δραστηριότητος οι διπλωμάται. Ουδεμίαν άλλην ενθυμούμεθα δωδεκαμηνίαν γονιμωτέραν διακονήσεων, υπομνημάτων και εγκυκλίων και μάλλον στείραν γεγονότων*». Χαριτωμένη είναι, όπως επισημαίνουν στο επίμετρό τους οι επιμελητές, και η παρουσίαση του Ανατολικού Ζητήματος στα ροϊδικά κείμενα με όρους θεατρικού έργου. Διαβάζουμε στην επιθεώρηση του 1882: «*...αν η σκηνή της διπλωματικής ή αιματηράς συγκρούσεως κείται εν Ανατολή, την υπόθεσιν όμως, την λύσιν και πάσας του δράματος τας περιπετείας αδύνατον είναι να μη θεωρήση τις ως κατ' ουσίαν ευρωπαϊκάς*».

Πράγματι, ο επίκαιρος χαρακτήρας των κειμένων αυτών απαιτεί από τον σύγχρονο αναγνώστη λεπτομερή γνώση των ανταγωνισμών των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων και των αναδυόμενων βαλκανικών εθνικισμών της εποχής και των γεγονότων της δαιδαλώδους και ρευστής ελληνικής πολιτικής σκηνής. Εδώ προστρέχουν οι δύο επιμελητές του τόμου, με επεξηγηματικές σημειώσεις και καίριο πραγματολογικό σχολιασμό που καθιστούν τα κείμενα ανέτως προσελάσιμα όχι μόνον στον υπομονετικό ειδικό της Ιστορίας της ευρωπαϊκής διπλωματίας ή της ελληνικής πολιτικής ζωής του 19ου αιώνα ή του Τύπου ή στον εξειδικευμένο μελετητή του Ροΐδη, αλλά και στον μέσο αναγνώστη που ενδιαφέρεται για την Ιστορία της εποχής και απολαμβάνει τον κομψό δημοσιογραφικό λόγο. Όσο για την αμφιλεγόμενη προσελασιμότητα της γλώσσας του Ροΐδη, τα αποσπάσματα που παραθέτουμε είναι αντιπροσωπευτικά. Ο αναγνώστης στον οποίο απευθύνεται σήμερα ο λόγος του Ροΐδη έχει τα ίδια γνωρίσματα με τον αναγνώστη της εποχής του: είναι ο μορφωμένος αναγνώστης που ενδιαφέρεται για τα ποιοτικά, αφηγηματικά, μακράς έκτασης δημοσιογραφικά κείμενα, τη «long-form» δημοσιογραφία, όπως αποκαλείται. Αν τώρα ο αναγνώστης αυτός αδυνατεί να κατανοήσει τα ελληνικά του Ροΐδη, κάθε άλλη συζήτηση παρέλκει.

Λογιосύνη και πολιτική

Οι ετήσιες επιθεωρήσεις των ετών 1878-1889 του **Εμμανουήλ Ροΐδη** στην τρικουπική «**Ωρα**» κυκλοφορούν σε έναν τόμο από την **Εθνική Βιβλιοθήκη**